

מתני'/. אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה, ויודוי מעשר, קרית שמע ותפלה, וברכת המזון, ושבועת העדות ושבועת הפיקדון. ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא ביכורים, וחליצה, ברכות וקללות, ברכת כהנים, וברכת כהן גדול, ופרשת המלך, ופרשת עגלה ערופה, ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם. מקרא ביכורים כיצד? וענית ואמרת לפני ה' אלהיך, ולהלן הוא אומר: וענו הלויים ואמרו, מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. חליצה כיצד? וענתה ואמרה, ולהלן הוא אומר: וענו הלויים ואמרו, מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש; ר' יהודה אומר: וענתה ואמרה ככה, עד שתאמר בלשון הזה. ברכות וקללות כיצד? כיון שעברו ישראל את הירדן, ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה, שנאמר: הלא המה בעבר הירדן וגו', ולהלן הוא אומר: ויעברו אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה, מה אלון מורה האמור להלן - שכם, אף אלון מורה האמור כאן - שכם. ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע, הכהנים מקיפין את הארון והלויים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן, שנאמר: וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון וגו'. הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה: ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן, הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן, עד שגומרין ברכות וקללות. ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר: באר היטב, ונטלו את האבנים ובאו **[דף לב עמוד ב]** ולנו במקומן.

גמ'. פרשת סוטה מנלן? דכתיב: ואמר הכהן לאשה, בכל לשון שהוא אומר. תנו רבנן: משמיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת, על מה היא שותה ובמה היא שותה, על מה נטמאת ובמה היא נטמאת; על מה היא שותה? על עסקי קינוי וסתירה, ובמה היא שותה? במקידה של חרש, על מה נטמאת? על עסקי שחוק וילדות, ובמה היא נטמאת? בשוגג או במזיד, באונס [אן] ברצון, וכל כך למה? שלא להוציא לעז על מים המרים.

ויודוי מעשר. מנלן? דכתיב: ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקודש מן הבית, ויליף אמירה מסוטה, בכל לשון שהוא אומר. א"ל רב זביד לאביי: ויליף אמירה מלויים, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש! דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא, ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה. תניא, רשב"י אומר: אדם אומר שבחו בקול נמוך, וגנותו - בקול רם; שבחו בקול נמוך - מן ויודוי המעשר, גנותו בקול רם - ממקרא ביכורים. וגנותו בקול רם? והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תקנו תפלה בלחש? כדי שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה! לא תימא גנותו אלא אימא צערו, כדתניא: וטמא טמא יקרא - צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים, וכל מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים. גופא, א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תיקנו תפלה בלחש? שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ולא? והא איכא: דמים, דם חטאת למעלה ודם עולה למטה! התם כהן הוא דידיע. והאיכא: חטאת נקבה, עולה זכר! התם

מיכסיא באליה. תינח כבשה, שעירה מאי איכא למימר? התם איהו דקא מיכסיף נפשיה, דאיבעי ליה לאיתויי כבשה וקא מייתי שעירה. חטאת דעבודת כוכבים דלא סגי דלאו שעירה, מאי איכא למימר? התם ניכסיף וניזיל, כי היכי דנכפר ליה.

קרית שמע. מנלן? דכתיב: שמע ישראל, בכל לשון שאתה שומע. תנו רבנן: קרית שמע ככתבה, דברי רבי, וחכמים אומרים: בכל לשון. מאי טעמא דרבי? אמר קרא: והיו, בהווייתן יהו. ורבנן? אמר קרא: שמע, בכל לשון שאתה שומע. ורבנן נמי הא כתיב והיו! ההוא, שלא יקראנה למפרע. ורבי, שלא יקראנה למפרע מנליה? נפקא ליה מדברים הדברים. ורבנן? דברים הדברים לא משמע להו. ורבי נמי הכתיב שמע! ההוא מיבעי ליה: להשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך. ורבנן? סברי לה כמאן דאמר: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא. לימא קסבר רבי: [דף לג עמוד א] כל התורה בכל לשון נאמרה, דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה, והיו דכתב רחמנא למה לי? איצטריך, משום דכתיב שמע. לימא קסברי רבנן: כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון, שמע דכתב רחמנא למה לי? איצטריך, משום דכתיב והיו.

תפלה. רחמי היא, כל היכי דבעי מצלי. ותפלה בכל לשון? והאמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי - אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי! לא קשיא: הא ביחיד, הא בצבור. ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? והתניא: יוחנן כהן גדול שמע ב"ק מבית קדש הקדשים שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא! ושוב מעשה בשמעון הצדיק, ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר בטילת עבידתא דאמר שנאה לאייתאה על היכלא ונהרג גסקלגס ובטלו גזירותיו, וכתבו אותה שעה וכיוונו, ובלשון ארמי היה אומר! אי בעית אימא: בת קול שאני, דלאשמועי עבידא. ואי בעית אימא: גבריא אל הוה, דאמר מר: בא גבריא אל ולימדו שבעים לשון.

ברכת המזון. דכתיב: ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, בכל לשון שאתה מברך.

שבועת העדות. דכתיב: נפש כי תחטא ושמעה קול אלה, בכל לשון שהיא שומעת.

שבועת הפקדון. אתיא תחטא תחטא משבועת העדות.

ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא ביכורים וחליצה כו' עד מקרא ביכורים כיצד? וענית ואמרת לפני ה' אלהיך, ולהלן הוא אומר: וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל, מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלה"ק. ולויים גופייהו מנלן? אתיא קול קול ממשא, כתיב הכא: קול רם, וכתוב התם: משה ידבר והאלהים יעננו בקול, מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש.

חליצה כיצד וכו'. ורבנן, האי ככה מאי עבדי ליה? מיבעי ליה: לדבר שהוא מעשה מעכב. ור' יהודה? מכה ככה. ורבנן? כה ככה לא משמע להו. [דף לג עמוד ב] ורבי יהודה, האי וענתה ואמרה מאי עביד ליה? מיבעי ליה, לאגמורי ללוים דבלשון הקודש. ולילף קול ממשה! ענייה ענייה גמיר, קול קול לא גמיר. תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר: כל מקום שנאמר כה ככה ענייה ואמירה - אינו אלא לשון הקודש; כה כה תברכו, ככה - דחליצה, ענייה ואמירה - דלוים.

ברכות וקללות כיצד? כיון שעברו ישראל את הירדן כו'. תנו רבנן: הלא המה בעבר הירדן - מעבר לירדן ואילך, דברי רבי יהודה, אחרי דרך מבוא השמש - מקום שחמה זורחת, בארץ הכנעני היושב בערבה - אלו הר גריזים והר עיבל שיושבין בהם כותיים מול הגלגל - סמוך לגלגל, אצל אלוני מורה - שכם, ולהלן הוא אומר: ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה, מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף כאן שכם. תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: בדבר זה זייפתי ספרי כותיים, אמרתי להם: זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום, שאתם אומרים אלוני מורה - שכם, אף אנו מודים שאלוני מורה שכם, אנו למדנוה בגזרה שוה, אתם במה למדתום! רבי אלעזר אמר: הלא המה בעבר הירדן - סמוך לירדן, דאי מעבר הירדן ואילך, הלא כתיב והיה בעברכם את הירדן, אחרי דרך מבוא השמש - מקום שהחמה שוקעת, בארץ הכנעני - ארץ חוי היא, היושב בערבה - והלא בין הרים וגבעות הן יושבין! מול הגלגל - והלא לא ראו את הגלגל! רבי אליעזר ב"י אומר: לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה כדרך שהראה להן בראשונה, דרך - בדרך לכו ולא בשדות וכרמים, היושב - בישוב לכו ולא במדברות, בערבה - בערבה לכו ולא בהרים וגבעות. תנו רבנן: כיצד עברו ישראל את הירדן? בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים והיום נסע תחילה, שנאמר: הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם; בכל יום ויום לוי נשואין את הארון והיום נשאוהו כהנים, שנאמר: והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' וגו'. תניא: רבי יוסי אומר, בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון: כשעברו את הירדן, וכשהסיבו את יריחו, וכשהחזירוהו למקומו; [דף לד עמוד א] וכיון שניטבלו רגלי כהנים במים חזרו המים לאחוריהם, שנאמר: וכבוא נושאי הארון עד הירדן וגו' ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד, וכמה גובהן של מים? שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, כנגד מחנה ישראל, דברי ר' יהודה; אמר לו ר' אלעזר בר' שמעון: לדברך, אדם קל או מים קלים? הוי אומר: מים קלים, אם כן באין מים ושוטפין אותן! אלא מלמד, שהיו מים נגדשין ועולין כיפין על גבי כיפין יתר משלש מאות מיל, עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב, שנאמר: והי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל. ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע: כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו', וכתוב: ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד וגו'. עודם בירדן, אמר להם יהושע: דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר: והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו', אם אתם עושין כן - מוטב, ואם לאו - באין מים ושוטפין אותיכם. מאי אותיכם? אותי ואתכם. עודם בירדן, אמר להן יהושע: הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל וגו', וכתוב: למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם וגו', סימן לבנים שעברו אבות את הירדן. עודם בירדן, אמר להן יהושע: שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכן שתים עשרה

אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה וגו', יכול בכל מלון ומלון? ת"ל: אשר תלינו בו הלילה. אמר רבי יהודה: אבא חלפתא ורבי אליעזר בן מתאי וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים, ושיערום, כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה, וגמירי, דטעונא דמדלי איניש לכתפיה - תילתא דטעוניה הוי. מכאן אתה מחשב לאשכול, שנאמר: וישאווהו במוט בשנים, ממשמע שנאמר במוט, איני יודע שבשנים? מה תלמוד לומר בשנים? בשני מוטות, אמר רבי יצחק: טורטני וטורטני דטורטני, הא כיצד? שמנה נשאו אשכל, אחד נשא רימון ואחד נשא תאינה, יהושע וכלב לא נשאו כלום, אי בעית אימא: משום דחשיבי, ואי בעית אימא: שלא היו באותה עצה. פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא, חד אמר: לדברי רבי יהודה - **[דף לד עמוד ב]** כחנייתן עברו, לדברי רבי אלעזר בר' שמעון - בזה אחר זה עברו, וחד אמר: בין מר ובין מר - כחנייתן עברו, מר סבר: אדם קל, ומר סבר: מים קלים. שלח לך אנשים - אמר ריש לקיש: שלח לך - מדעתך, וכי אדם זה בורר חלק רע לעצמו? והיינו דכתיב: ויטב בעיני הדבר, אמר ריש לקיש: בעיני - ולא בעיניו של מקום. ויחפרו לנו את הארץ - אמר ר' חייא בר אבא: מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל, כתיב הכא: ויחפרו לנו את הארץ, וכתוב התם: וחפרה הלבנה ובושה החמה וגו'. ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור - אמר רבי יצחק, דבר זה מסורת בידינו מאבותינו: מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד: סתור בן מיכאל, סתור - שסתר מעשיו של הקדוש ברוך הוא, מיכאל - שעשה עצמו מך. אמר רבי יוחנן, אף אנו נאמר: נחבי בן ופסי, נחבי - שהחביא דבריו של הקדוש ברוך הוא, ופסי - שפיסע על מדותיו של הקדוש ברוך הוא. ויעלו בנגב ויבא עד חברון - ויבאו מבעי ליה! אמר רבא: מלמד, שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. יהושע כבר בקש משה עליו רחמים, שנאמר: ויקרא משה להושע בן נון יהושע, יה יושיעך מעצת מרגלים. והיינו דכתיב: ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וגו'. ושם אחימן ששי ותלמי וגו', אחימן - מיומן שבאחיו, ששי - שמשים את הארץ כשחתות, תלמי - שמשים את הארץ תלמים תלמים. ד"א: אחימן בנה ענת, ששי בנה אלש, תלמי בנה תלבוש. ילידי הענק - שמעניקין חמה בקומתן. וחברון שבע שנים נבנתה - מאי נבנתה? אילימא נבנתה ממש, אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם לבנו גדול? דכתיב: ובני חם כוש ומצרים וגו'! אלא שהיתה מבונה על אחד משבעה בצוען, ואין לך טרשים בכל א"י יתר מחברון, (משום) דקברי בה שיכבי, ואין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, שנאמר: כגן ה' כארץ מצרים, ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען, דכתיב: כי היו בצוען שריו, ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען. וחברון טרשים הוי? והא כתיב: ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא וגו', ואמר רב אויא, ואיתימא רבה בר בר חנן: שהלך להביא כבשים מחברון, ותניא: אילים ממואב, כבשים מחברון! מינה, איידי דקלישא ארעא, עבדה רעיא ושמן קניינא. וישבו מתור הארץ **[דף לה עמוד א]** וילכו ויבאו - א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מקיש הליכה לביאה, מה ביאה בעצה רעה, אף הליכה בעצה רעה. ויספרו לו ויאמרו באנו וגו', וכתוב: אפס כי עז העם - אמר רבי יוחנן (סימן: אמ"ת לבד"ו לוי"ה) משום ר"מ: כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחילתו - אין מתקיים בסופו. ויהס כלב את העם אל משה - אמר רבה: שהסיתן בדברים, פתח יהושע דקא משתעי, אמרי ליה: דין ראש קטיעה ימלל? אמר: אי משתעינא אמרי בי מילתא וחסמין לי, אמר להן: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? סברי בגנותיה קא משתעי, אישתיקו, אמר להו: הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והאכילנו את המן, אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו? עלה נעלה וירשנו אותה וגו' והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל וגו' - אמר רבי חנינא בר פפא: דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, כי חזק הוא ממנו - אל תקרי ממנו אלא ממנו, כביכול, אפילו בעל

הבית אינו יכול להוציא כליו משם. ארץ אוכלת יושביה היא - דרש רבא, אמר הקדוש ברוך הוא: אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה, אני חשבתיה לטובה - דכל היכא דמטו, מת חשיבא דידהו, כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתרייהו, ואיכא דאמר: איוב נח נפשיה, ואטרדו כולי עלמא בהספידא, הם חשבו לרעה - ארץ אוכלת יושביה היא. ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו וגו' - אמר רב משרשיא: מרגלים שקרי הוו, בשלמא ונהי בעינינו כחגבים - לחיי, אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי? ולא היא, כי הוו מברי אבילי, תותי ארזי הוו מברי, וכי חזינהו, סלקו יתבי באילני, שמעי דקאמרי: קחזינן אינשי דדמו לקמצי באילני. ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו - אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו היום [ערב] תשעה באב היה, אמר הקדוש ברוך הוא: הן בכו בכיה של חנם, ואני אקבע להם בכיה לדורות. ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים, וכתיב: וכבוד ה' נראה באהל מועד - אמר רבי חייא בר אבא: מלמד, שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה. וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה - אמר רבי שמעון בן לקיש: שמתו מיתה משונה. אמר רבי חנינא בר פפא, דרש ר' שילא איש כפר תמרתא: מלמד, שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם, והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם, ומטיבורם ונכנסות בלשונם. ורב נחמן בר יצחק אמר: באסכרה מתו. וכיון שעלה האחרון שבישראל מן הירדן חזרו מים למקומן, שנאמר: ויהי בעלות הכהנים נושאי ארון ברית ה' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישבו מן הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו. נמצא ארון ונושאו וכהנים מצד אחד וישראל מצד אחד, נשא ארון את נושאו ועבר, שנאמר: ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם. ועל דבר זה נענש עוזא, שנאמר: ויבאו עד גורן כידון וישלח עוזא את ידו לאחוז את הארון, אמר לו הקדוש ברוך הוא: עוזא, נושאי נשא, עצמו לא כל שכן! ויחר אף ה' בעוזא ויכהו שם... על השל וגו' - רבי יוחנן ור"א, חד אמר: על עסקי שלו, וחד אמר: שעשה צרכיו בפניו. וימת שם עם ארון האלהים - א"ר יוחנן: עוזא בא לעוה"ב, שנאמר: עם ארון האלהים, מה ארון לעולם קיים, אף עוזא בא לעוה"ב. ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזא - א"ר אלעזר: שנשתנו פניו כחררה. אלא מעתה, כל היכא דכתיב ויחר ה'! התם כתיב אף, הכא לא כתיב אף. דרש רבא: מפני מה נענש דוד? מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר: זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי, אמר לו הקדוש ברוך הוא: ד"ת שכתוב בהן התעיף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותן זמירות? הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותן, דכתיב: ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש וגו', ואיהו אתייה בעגלתא. ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון - משום דראו ויך (אלהים)? רבי אבהו ורבי אלעזר, חד אמר: קוצרין ומשתחוים היו, וחד אמר: מילי נמי אמור, **דף לה עמוד ב** מאן אמריך (להא) דאימריית ומאן אתא עלך דאיפייסת. ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש - רבי אבהו ורבי אלעזר, חד אמר: שבעים איש היו, וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף; וחד אמר: חמשים אלף היו, וכל אחד ואחד שקול כשבעים סנהדרין. ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים ויזבח שור ומריא, וכתיב: שבעה פרים ושבעה אילים! אמר רב פפא בר שמואל: על כל פסיעה ופסיעה - שור ומריא, על כל שש ושש פסיעות - שבעה פרים ושבעה אילים. אמר ליה רב חסדא: אם כן, מילאת את כל ארץ ישראל במות! אלא אמר רב חסדא: על כל שש ושש פסיעות - שור ומריא, על כל ששה סדרים של שש פסיעות - שבעה פרים ושבעה אילים. כתיב: כידון, וכתיב: נכון! אמר רבי יוחנן: בתחלה כידון, ולבסוף נכון.

נמצאת אתה אומר: שלשה מיני אבנים היו; אחד שהקים משה בארץ מואב, שנאמר: בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר וגו', ולהלן הוא אומר: וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת וגו', ואתיא באר באר; ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן, שנאמר: ושתים

עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן; ואחד שהקים בגלגל, שנאמר: ואת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו'. ת"ר: כיצד כתבו ישראל את התורה? רבי יהודה אומר: על גבי אבנים כתבוהו, שנאמר: וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו', ואחר כך סדו אותן בסיד; אמר לו רבי שמעון: לדברך, היאך למדו אומות של אותו הזמן תורה? אמר לו: בינה יתירה נתן בהם הקדוש ברוך הוא, ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה, ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת, שהיה להן ללמד ולא למדו; ר' שמעון אומר: על גבי סיד כתבוהו, וכתבו להן למטה: למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו', הא למדת, שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן. אמר רבא בר שילא: מ"ט דרבי שמעון? דכתיב: והיו עמים משרפות סיד, על עסקי סיד. ור' יהודה? כי סיד, מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה, אף אותם הכותים אין להם תקנה אלא שריפה. כמאן אזלא הא דתניא: ושבת שבינו - לרבות כנענים שבחוצה לארץ שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן, **[דף לו עמוד א]** כמאן? כר' שמעון. בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום: עברו ישראל את הירדן, ובאו להר גריזים ולהר עיבל יתר מששים מיל, ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, וכל העומד בפניהם מיד נתרז, שנאמר: את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם וגו', ואומר: תפול עליהם אימתה ופחד... עד יעבר עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קנית - זו ביאה שניה, אמור מעתה: ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה, אלא שגרם החטא; ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר: באר היטב; והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקללו, וקיפלו את האבנים ובאו ולנו בגלגל, שנאמר: והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון, יכול בכל מלון ומלון? ת"ל: אשר תלינו בו הלילה, וכתביב: ואת שתיים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו'. תנא: צרעה לא עברה עמהם. ולא? והא כתיב: ושלחתי את הצרעה לפניך! אמר ר' שמעון בן לקיש: על שפת ירדן עמדה זורקה בהן מרה, וסימתה עיניהן מלמעלה וסירסתן מלמטה, שנאמר: ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פרוי ממעל ושרשיו מתחת וגו'. רב פפא אמר: שתי צרעות הואי, חדא דמשה וחדא דיהושע, דמשה לא עבר, דיהושע עבר.

ששה שבטים עלו לראש הר גריזים כו'. מאי והחציו? אמר רב כהנא: כדרך שחלוקין כאן, כך חלוקין באבני אפוד. מיתביב: שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו, אחת מכאן ואחת מכאן, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זו וששה על אבן זו, שנאמר: ששה משמותם על האבן האחת וגו' שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם, מפני שיהודה מוקדם, וחמשים אותיות היו, עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו; רבי חנינא בן גמליאל אומר: **[דף לו עמוד ב]** לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד, אלא כדרך שחלוקין בחומש שני, כיצד? בני לאה כסידרון, בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן, ובני שפחות באמצע, ואלא מאי אני מקיים כתולדותם? כשמותן שקרא להן אביהן ולא כשמות שקרא להן משה, ראובן - ולא ראובני, שמעון - ולא שמעוני, דן - ולא הדני, גד - ולא הגדי; תיובתא דרב כהנא! תיובתא. ואלא מאי והחציו? תנא: חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל, מפני שלוי למטה. אדרבה, מפני שלוי למטה בצרי להו! הכי קאמר: אף על פי שלוי למטה בני יוסף עמהם, שנאמר: וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב... ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה, אמר להן: לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין הרע, אמרו ליה: זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב: בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, ואמר ר' אבהו: אל תהי קורא עלי עין אלא עולי עין. רבי יוסי בר' חנינא אמר, מהכא: וידגו

לרוב בקרב הארץ, מה דגים שבים - מים מכסין עליהן ואין העין שולטת בהן, אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן. הני חמשים אותיות? חמשים נכי חדא הויין! א"ר יצחק: יוסף הוסיפו לו אות אחת, שנאמר: עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: כתולדותם בעינן! אלא, כל התורה כולה בנימן כתיב, והכא בנימין שלם, כדכתיב: ואביו קרא לו בנימין. אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא: יוסף שקידש שם שמים בסתר - הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא. יוסף מאי היא? דכתיב: ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו, א"ר יוחנן: מלמד, ששניהם לדבר עבירה נתכוונו. ויבא הביתה לעשות מלאכתו - רב ושמואל, חד אמר: לעשות מלאכתו ממש, וחד אמר: לעשות צרכיו נכנס. ואין איש מאנשי הבית וגו' - אפשר, בית גדול כביתו של אותו רשע לא היה בו איש? תנא דבי ר' ישמעאל: אותו היום יום חגם היה, והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן חולה היא, אמרה: אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה. ותתפשהו בבגדו לאמר וגו' - באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות? דכתיב: ורועה זונות יאבד הון. מיד: ותשב באיתן קשתו, א"ר יוחנן משום ר' מאיר: ששבה קשתו לאיתנו, ויפוזו זרועי ידיו - נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, מידי אביר יעקב - מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד? אלא אביר יעקב, משם רועה אבן ישראל - משם זכה ונעשה רועה, שנאמר: רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף. תניא: היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר: אלה תולדות יעקב יוסף, אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו; ואעפ"כ יצאו מבנימין אחיו, וכולן נקראו על שמו, שנאמר: ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו', בלע - שנבלע בין האומות, ובכר - בכור לאמו היה, ואשבל - ששבאו אל, גרא - שגר באכסניות, ונעמן - שנעים ביותר, אחי וראש - אחי הוא וראשי הוא, מופים וחופים - הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתי, וארד - שירד לבין אומות העולם; א"ר: וארד - שפניו דומין לוורד. א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף: ובלעדך לא ירים איש את ידו וגו', אמרו איצטגניני פרעה: עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילו עלינו? אמר להן: גנוני מלכות אני רואה בו: אמרו לו: א"כ, יהא יודע בשבעים לשון! בא גבריאלי ולימדו שבעים לשון, לא הוה קגמר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא ולמד, שנאמר: עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים (שפת לא ידעתי אשמע). ולמחר, כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיא אהדר ליה. אישתעי איהו בלשון הקדש, לא הוה קא ידע מאי הוה אמר, א"ל: אגמרי! אגמריה ולא גמר, אמר ליה: אישתבע לי דלא מגלית, אישתבע לו. כי א"ל: אבי השביעני לאמור, א"ל: זיל איתשיל אשבועתך, אמר ליה: ואיתשלי נמי אדידך! ואף על גב דלא ניחא ליה, א"ל: עלה וקבור את אביך כאשר השביעך. יהודה מאי היא? דתניא, היה ר"מ אומר: כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, קפץ [דף לז עמוד א] שבטו של בנימין וירד לים תחילה, שנאמר: שם בנימין צעיר רודם, אל תקרי רודם אלא רד ים, והיו שרי יהודה רוגמים אותם, שנאמר: שרי יהודה רגמתם, לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה, שנאמר: ובין כתפיו שכן; אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים, קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה, שנאמר: סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל, ועליו מפרש בקבלה: הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש, טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו' אל תשטפני שבולת מים ואל תבלעני מצולה וגו', באותה שעה היה משה מאריך בתפלה, אמר לו הקדוש ברוך הוא: ידידי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני? אמר לפניו: רבונו של עולם, ומה בידי

לעשות? אמר לו: דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם את מטך ונטה את ירך וגו', לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל, שנאמר: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, מה טעם היתה יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו? משום דהים ראה וינוס. תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: אי אפשר לומר לוי למטה, שכבר נאמר למטה, ואי אפשר לומר למעלה, שכבר נאמר למטה, הא כיצד? זקני כהונה ולויה למטה, והשאר למעלה; רבי יאשיה אומר: כל הראוי לשרת - למטה, והשאר למעלה; רבי אומר: אלו ואלו למטה הן עומדים. הפכו פניהם כלפי הר גריזים - ופתחו בברכה, כלפי הר עיבל - ופתחו בקללה. מאי על? על - בסמוך, כדתניא: ונתת על המערכת לבונה זכה - רבי אומר: על - בסמוך, אתה אומר: על בסמוך, או אינו אלא על ממש? כשהוא אומר וסכות על הארון, הוי אומר: על - בסמוך.

הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כו'. תנו רבנן: ברוך בכלל ברוך בפרט, ארור בכלל ארור בפרט, ללמוד וללמד לשמור ולעשות - הרי [דף לז עמוד ב] ארבע, ארבע וארבע הרי שמונה, שמונה ושמונה הרי שש עשרה, וכן בסיני, וכן בערבות מואב, שנא': אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו', וכתוב: ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו', נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה. ר"ש מוציא הר גריזים והר עיבל, ומכניס אהל מועד שבמדבר. ובפלוגתא דהני תנאי; דתניא, רבי ישמעאל אומר: כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד; ר' עקיבא אומר: כללות ופרטות נאמרו בסיני, ונשנו באהל מועד, ונשתלשו בערבות מואב, ואין לך כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות. ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון: אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמשים. אמר רבי: לדברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו, שאמר משום רבי שמעון: אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמשים, נמצא לכל אחד ואחד מישראל שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמשים מאות וחמשים. מאי בינייהו? אמר רב משרשיא: ערבא וערבא דערבא איכא בינייהו. דרש רבי יהודה בן נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת: ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו' - בארור סגי ליה? אלא, זה הבא על הערוה והוליד בן, והלך לבין עובדי כוכבים ועבד עבודת כוכבים, ארורין אביו ואמו של זה שכך גרמו לו. ת"ר: ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה וגו' - מה תלמוד לומר? אם ללמד שתהא ברכה על הר גריזים וקללה על הר עיבל, הרי כבר נאמר: אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים, וכתוב: ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל! אלא להקדים ברכה לקללה; יכול יהיו כל הברכות קודמות לקללות? תלמוד לומר: ברכה וקללה, ברכה אחת קודמת לקללה, ואין כל הברכות קודמות לקללות; ולהקיש ברכה לקללה, לומר לך: מה קללה בלויים אף ברכה בלויים, ומה קללה בקול רם אף ברכה בקול רם, ומה קללה בלשון הקודש אף ברכה בלה"ק, ומה קללה בכלל ופרט אף ברכה בכלל ופרט, ומה קללה - אלו ואלו עונין ואומרים אמן, אף ברכה - אלו ואלו עונין ואומרים אמן.

מתני'. ברכת כהנים כיצד? במדינה אומר אותה שלש ברכות, ובמקדש - ברכה אחת; במקדש אומר את השם [דף לח עמוד א] ככתבו, ובמדינה - בכינויו; במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן, ובמקדש - על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול, שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ; ר' יהודה אומר: אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ, שנאמר: וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם.

גמ'. תנו רבנן: כה תברכו - בלשון הקודש, אתה אומר: בלשון הקודש, או אינו אלא בכל לשון? נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך את העם, מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש; רבי יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: כה, עד שיאמרו בלשון הזה. תניא אידך: כה תברכו - בעמידה, אתה אומר: בעמידה, או אינו אלא אפי' בישיבה? נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך, מה להלן בעמידה, אף כאן בעמידה; ר' נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: לשרתו ולברך בשמו, מה משרת בעמידה, אף מברך בעמידה. ומשרת גופיה מנלן? דכתיב: לעמוד לשרת. תניא אידך: כה תברכו - בנשיאות כפים, אתה אומר: בנשיאות כפים, או אינו אלא שלא בנשיאות כפים? נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, מה להלן בנשיאות כפים, אף כאן בנשיאות כפים. קשיא ליה לר' יונתן: אי מה להלן כהן גדול וראש חודש ועבודת צבור, אף כאן כהן גדול וראש חודש ועבודת ציבור! ר' נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: הוא ובניו כל הימים, מקיש בניו לו, מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים, וכתיב: כל הימים, ואיתקש ברכה לשירות. ותניא אידך: כה תברכו את בני ישראל - בשם המפורש, אתה אומר: בשם המפורש, או אינו אלא בכינוי? ת"ל: ושמו את שמי, שמי המיוחד לי; יכול אף בגבולין כן? נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן לשום את שמו שם, מה להלן בית הבחירה, אף כאן בבית הבחירה. רבי יאשיה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך, בכל מקום ס"ד? אלא מקרא זה מסורס הוא: בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתך שם אזכיר את שמי, והיכן אבוא אליך וברכתך? בבית הבחירה, שם אזכיר את שמי בבית הבחירה. תניא אידך: כה תברכו את בני ישראל - אין לי אלא בני ישראל; גרים, נשים, ועבדים משוחררים מנין? ת"ל: אמור להם, לכולהו. תניא אידך: כה תברכו - פנים כנגד פנים, או אינו אלא פנים כנגד עורף? ת"ל: אמור להם, כאדם האומר לחבירו. תניא אידך: כה תברכו - בקול רם, או אינו אלא בלחש? ת"ל: אמור להם, כאדם שאומר לחבירו. אמר אביי, נקטינן: לשנים קורא כהנים, ולא' אינו קורא כהן, שנא': אמור להם, לשנים. ואמר רב חסדא, נקטינן: כהן קורא כהנים, ואין ישראל קורא כהנים, שנאמר: אמור להם, אמירה **[דף לח עמוד ב]** משלהם תהא. והילכתא כוותיה דאביי, ולית הילכתא כוותיה דרב חסדא.

(סימן: מתאו"ה לברכה דוכ"ן בעבוד"ה כו"ס מכ"ר נהנ"ה בעגל"ה) אמר ר' יהושע בן לוי: מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים? שנאמר: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ואמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שמברך מתברך, ושאינו מברך אין מתברך, שנאמר: ואברכה מברכך. ואמר ר' יהושע בן לוי: כל כהן שאינו עולה לדוכן, עובר בשלשה עשה: כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי. רב אמר: חוששין שמא בן גרושה או בן חלוצה הוא. ולא פליגי: הא דסליק לפרקים, הא דלא סליק לפרקים. ואמר ר' יהושע בן לוי: כל כהן שאינו עולה בעבודה - שוב אינו עולה, שנאמר: וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים, מה להלן בעבודה, אף כאן בעבודה. איני? והא ר' אמי ורבי אסי סלקי! רבי אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעיהו, ממטא לא הוה מטו התם, וכדתני ר' אושעיא: לא שנו אלא שלא עקר את רגליו, אבל עקר את רגליו - עולה, ותנן נמי: אם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו - רשאי, והוינן בה: הא לא עקר! אלא דנד פורתא, הכא נמי דעקר פורתא. ואמר ריב"ל: אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין, שנאמר: טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל, אל תיקרי יבורך אלא יברך. ואמר ר' יהושע בן לוי:

מנין שאפי' עופות מכירין בצרי העין? שנאמר: כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף. ואמר רבי יהושע בן לוי: כל הנהנה מצרי העין עובר בלאו, שנאמר: אל תלחם את לחם רע עין וגו', כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך וגו'. רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאוין, אל תלחם ואל תתאו. וא"ר יהושע בן לוי: אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין, שנאמר: וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה, וכי על לבנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הם? אלא, לא בא לידינו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו, לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, לא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה. אמר אדא א"ר שמלאי: בית הכנסת שכולה כהנים, כולן עולין לדוכן. למי מברכין? אמר ר' זירא: לאחיהם שבשדות. איני? והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה! לא קשיא: הא דאניסי, הא דלא אניסי. והתני רב שימי מבירתא דשיחורי: בית הכנסת שכולה כהנים, מקצתן עולין ומקצתן עונין אמן! לא קשיא: הא דאישתייר בי עשרה, הא דלא אישתייר בי עשרה. גופא, תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה. פשיטא, אריכי באפי גוצי לא מפסקי, תיבה לא מפסקה, מחיצה מאי? ת"ש, דאמר רבי יהושע בן לוי: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. איבעיא להו: צדדין, מהו? אמר אבא מר בר רב אשי: ת"ש, דתנן: נתכוון להזות לפניו [דף לט עמוד א] והזה לאחריו, לאחריו והזה לפניו - הזאתו פסולה, לפניו והזה על צדדין שבפניו - הזאתו כשרה. אמר רבא בר רב הונא: כיון שנפתח ספר תורה - אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר: וכפתחו עמדם כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה, שנא': והוחלתי כי לא ידברו כי עמדם לא ענו עוד. ר' זירא אמר רב חסדא, מהכא: ואזני כל העם אל ספר התורה. ואמר ר' יהושע בן לוי: כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו, שנאמר: שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. שאלו תלמידי את ר' אלעזר בן שמוע: במה הארכת ימים? אמר להן: מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא, ולא פסעתי על ראשי עם קודש, ולא נשאתי כפי בלא ברכה. מאי מברך? אמר רבי זירא אמר רב חסדא: אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. כי עקר כרעיה מאי אמר? יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל לא יהא בה מכשול ועון. וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר? אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש: רבוננו של עולם, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו [דף לט עמוד ב] מה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו'. אמר רב חסדא: אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן - עד שיחזרו פניהם מן הצבור. א"ר זירא א"ר חסדא: אין הקורא רשאי לקרות כהנים - עד שיכלה אמן מפי הצבור; ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה - עד שיכלה דיבור מפי הקורא; ואין הצבור רשאים לענות אמן - עד שתכלה ברכה מפי הכהנים; ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת - עד שיכלה אמן מפי הצבור. ואמר רבי זירא אמר רב חסדא: אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור - עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום; ואינן רשאים לעקור רגליהם ולילך - עד שיגמור שליח צבור שים שלום. וא"ר זירא אמר רב חסדא: אין הצבור רשאים לענות אמן - עד שתכלה ברכה מפי הקורא; ואין הקורא רשאי לקרות בתורה - עד שיכלה אמן מפי הצבור; ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום - עד שיכלה פסוק מפי הקורא; ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר - עד שיכלה תרגום מפי המתרגם. אמר רבי תנחום א"ר יהושע בן לוי: המפטיר בנביא - צריך שיקרא בתורה תחילה. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא - עד שיגלל ס"ת. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור, מפני כבוד צבור. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: אין הצבור רשאים לצאת - עד שינטל ספר תורה ויניח במקומו; ושמואל אמר: עד שיצא. ולא פליגי: הא דאיכא פיתחא אחרינא, הא דליכא פיתחא אחרינא. אמר רבא, בר אהינא אסברה לי: אחרי ה' אלהיכם תלכו. בזמן שהכהנים מברכים את העם, מה הן

אומרים? אמר ר' זירא אמר רב חסדא: ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו', ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו, ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה'. במוספי דשבתא מה הן אומרים? אמר רבי אסי: שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' וגו', שאו ידיכם קדש וברכו את ה', ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה. ולימא נמי: יברכך ה' מציון, דכתיב בהווא עניינא! אמר יהודה בריה דר"ש בן פזי: מתוך שהתחיל בברכותיו של הקדוש ברוך הוא, מסיים בברכותיו של הקדוש ברוך הוא. במנחתא דתעניתא מאי אמרי? אמר רב אחא בר יעקב: אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך, מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וגו', למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע וגו'. **[דף מ עמוד א]** בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר? אמר מר זוטרא, ואמרי לה במתניתא: הנה כי כן יברך גבר ירא ה', יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך, וראה בנים לבניך שלום על ישראל. היכן אומרן? רב יוסף אמר: בין כל ברכה וברכה, ורב ששת אמר: בהזכרת השם. פליגי בה רב מרי ורב זביד, חד אמר: פסוקא לקבל פסוקא, וחד אמר: אכל פסוקא אמר להו לכולהו. א"ר חייא בר אבא: כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה. אמר רבי חנינא בר פפא: תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו, כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין? א"ר אחא בר חנינא: תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו, כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מסביר פנים? א"ר אבהו: מריש הוה אמינא להו, כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו, אנא נמי לא אמינא להו. ואמר רבי אבהו: מריש הוה אמינא עינותנא אנא, כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד, אמינא לאו עינותנא אנא. ומאי עינותנותיה דרבי אבהו? דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתהו דרבי אבהו: הא דידן לא צריך ליה לדידך, והאי דגחין וזקיף עליה, יקרא בעלמא הוא דעביד ליה; אזלא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו, אמר לה: ומאי נפקא לך מינה? מיני ומניה יתקלס עילאה. ותו, רבי אבהו אימנו רבנן עליה לממניה ברישא, כיון דחזיה לר' אבא דמן עכו דנפיש ליה בעלי חובות, אמר להו: איכא רבה. ר' אבהו ור' חייא בר' אבא איקלעו להווא אתרא, רבי אבהו דרש באגדתא, רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא, שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא ואזול לגביה דר' אבהו, חלש דעתיה. אמר ליה: אמשל לך משל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם, אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית, על מי קופצין, לא על זה שמוכר מיני סידקית? כל יומא הוה מלוה רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה, משום יקרא דבי קיסר, ההוא יומא אלויה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה, ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה. בזמן ששליח צבור אומר מודים, העם מה הם אומרים? אמר רב: מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך; ושמואל אמר: אלהי כל בשר על שאנו מודים לך; רבי סימאי אומר: יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך; נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי: ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מודים לך; רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי: כן תחיינו ותחננו, ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך, לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם, על שאנו מודים לך. אמר רב פפא: הילכך נימרינהו לכולהו. אמר ר' יצחק: לעולם תהא אימת צבור עליך, שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה. רב נחמן אמר, מהכא: ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי, אם אחי למה עמי, ואם עמי למה אחי? אמר רבי אלעזר, אמר להם דוד לישראל: אם אתם שומעין לי - אחי אתם, ואם לאו - עמי אתם, ואני רודה אתכם במקל. רבנן אמרי, מהכא: דאין הכהנים רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן, וזהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי; מאי טעמא? לאו משום כבוד צבור. אמר רב אשי: לא, התם שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו והדר אזיל למיקטריה, ואמרי: בן גרושה או בן חלוצה הוא.

ובמקדש ברכה אחת כו'. **[דף מ עמוד ב]** וכל כך למה? לפי שאין עונין אמן במקדש. תנו רבנן: מנין שאין עונין אמן במקדש? שנא': קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם. ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה? שנאמר: [ויברכו שם כבודך] ומרומם על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה וברכה תן לו תהלה.

מתני'. ברכות כהן גדול כיצד? חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכ"ג עומד ומקבל וקורא אחרי מות ואך בעשור, וגולל את התורה ומניחה בחיקו, ואומר: יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן, ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה, ומברך עליה שמנה ברכות: על התורה, ועל העבודה, ועל ההודיה, ועל מחילת העון, ועל המקדש, ועל ישראל, ועל הכהנים, ועל ירושלים, והשאר תפלה.

גמ'. שמעת מינה: חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב! אמר אביי: כולה משום כבודו דכ"ג הוא.

וכ"ג עומד ומקבל וקורא וכו'. עומד, מכלל דיושב הוא? והאמר מר: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר: ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי וגו'! כדאמר רב חסדא: בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים. מיתבי: והיכן קורין בו? בעזרה; רבי אליעזר בן יעקב אומר: בהר הבית, שנא': **[דף מא עמוד א]** ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים; אמר רב חסדא: בעזרת נשים.

וקורא אחרי מות ואך בעשור. ורמינהי: מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה! אמר אביי, לא קשיא: כאן בכדי שיפסוק התורגמן, כאן בכדי שלא יפסוק התורגמן. והא עלה קתני: מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה, ועד כמה מדלגין? עד כדי שלא יפסוק התורגמן; מכלל דבתורה כלל כלל לא! אלא אמר אביי, לא קשיא: כאן בענין אחד, כאן בשני עניינין; והתניא: מדלגין בתורה בענין אחד, ובנביא - בשני עניינין, וכאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן, ואין מדלגין מנביא לנביא, ובנביא של שנים עשר מדלגין, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו.

וגולל את התורה ומניחה בחיקו כו'. וכל כך למה? שלא להוציא לעז על ס"ת.

ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. וליכרכיה לספר וליקרין! א"ר הונא בר יהודה א"ר ששת: לפי שאין גוללין ס"ת בצבור. וליתי ס"ת אחרינא וליקרין! רב הונא בר יהודה אמר: משום פגמו של ראשון; ר"ש בן לקיש אמר: לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה. ומי חיישינן לפגמא? והאמר רבי יצחק נפחא: ר"ח טבת שחל להיות בשבת - מביא שלש תורות,

וקורא אחת מעניינו של יום, ואחת של ר"ח, ואחת בשל חנוכה! תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא, חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא.

ומברך עליה שמנה ברכות כו'. ת"ר: [מברכין] על התורה כדרך שמברכין בבהכ"נ, ועל העבודה ועל ההודאה ועל מחילת עון כתיקנן, על המקדש בפני עצמו, ועל הכהנים בפני עצמן, על ישראל בפני עצמן, ועל ירושלים בפני עצמה.

והשאר תפלה. ת"ר: השאר תפלה תחנה רנה ובקשה שעמך ישראל צריכין ליושע, וחותרם בשומע תפלה. מכאן ואילך, כל אחד ואחד מביא ספר תורה מתוך ביתו וקורא בו, וכל כך למה? כדי להראות חזותו לרבים.

מתני'. פרשת המלך כיצד? מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה, שנאמר: מקץ שבע שנים במועד וגו', חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכ"ג נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד, ושבוהו חכמים, וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי, זלגו עיניו דמעות, אמרו לו: אל תתירא, אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה. וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע, ושמע, והיה אם שמוע, עשר תעשר, כי תכלה לעשר, ופרשת המלך וברכות וקללות, עד שגומר כל הפרשה. ברכות שכהן גדול מברך אותן - המלך מברך אותן, אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון.

גמ'. בשמיני סלקא דעתך? אימא: בשמינית. וכל הני למה לי? צריכי, דאי כתב רחמנא מקץ, הוה אמינא נימנו מהשתא ואף על גב דלא מתרמי בשמיטה, כתב רחמנא שמיטה; ואי כתב רחמנא שמיטה, ה"א בסוף שמיטה, כתב רחמנא במועד; ואי כתב במועד, ה"א מריש שתא, כתב רחמנא בחג הסוכות; ואי כתב רחמנא בחג הסוכות, הוה אמינא אפי' יום טוב אחרון, כתב רחמנא בבוא כל ישראל, **[דף מא עמוד ב]** מאתחלתא דמועד.

וחזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת. שמעת מינה: חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב! אמר אביי: כולה משום כבודו דמלך.

והמלך עומד ומקבל וקורא יושב; אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד. עומד, מכלל דיושב? והאמר מר: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנא': ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר וגו'! כדאמר רב חסדא: בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים.

ושבחוהו חכמים. שבחוהו, מכלל דשפיר עבד? האמר רב אשי, אפי' למ"ד: נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנא': שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך! מצוה שאני.

וכשהגיע ללא תוכל לתת. תנא משמיה דרבי נתן: באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה, שהחניפו לו לאגריפס. אמר ר' שמעון בן חלפתא: מיום שגבר אגרופה של חנופה - נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים, ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך. דרש ר' יהודה בר מערבא, ואיתימא ר' שמעון בן פזי: מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר: לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע, מכלל דבעולם הזה שרי. ר' שמעון בן לקיש אמר, מהכא: כראות פני אלהים ותרצני. ופליגא דרבי לוי, דאמר רבי לוי: משל של יעקב ועשו, למה הדבר דומה? לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו, אמר לו: טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך, אמר: ידע ליה מלכא, מיסתפי ולא קטיל ליה. אמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה - מביא אף לעולם, שנא': וחנפי לב שימו אף; ולא עוד, אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר: לא ישועו כי אסרם.

(סימן: א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו ניד"ה גול"ה) ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה - אפילו עוברין שבמעיי אמן מקללין אותו, שנא': אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים, ואין קוב אלא קללה, שנא': לא קבה אל, ואין לאום אלא עוברין, שנא': ולאום מלאום יאמץ. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה - נופל בגיהנם, שנא': הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וגו', מה כתיב אחריו? לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה וגו'. ואמר רבי אלעזר: כל המחניף לחבירו - סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו - נופל ביד בניו, ואם אינו נופל ביד בניו - נופל ביד בן בנו, שנא': ויאמר ירמיה... לחנניה... אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך, וכתי': **[דף מב עמוד א]** ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקידות ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נופל, ויאמר (לו) ירמיהו שקר אינני נופל אל + מסורת הש"ס: [על] + הכשדים וגו', וכתי': ויתפש ירמיהו ויביאהו אל השרים. וא"ר אלעזר: כל עדה שיש בה חנופה - מאוסה כנדה, שנאמר: כי עדת חנף גלמוד, שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה. מאי גלמודה? גמולה מבעלה. ואמר ר' אלעזר: כל עדה שיש בה חנופה - לסוף גולה, כתיב הכא: כי עדת חנף גלמוד, וכתי' התם: ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה וגו'. א"ר ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה: כת ליצים, וכת חניפים, וכת שקרים, וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים, דכתיב: משך ידו את לוצצים; כת חניפים, דכתיב: כי לא לפניו חנף יבא; כת שקרים, דכתיב: דובר שקרים לא יכון לנגד עיני; כת מספרי לשון הרע, דכתיב: כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע, צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. הדרך עלך אלו נאמרין.